

Challenges of Translating Pascal's Fragmented Writing: An Epistemological Analysis in Light of Foucault's Episteme

Somaye Feili¹, Annette Abkeh^{2*}, Leila Shobeiri³, Morteza Lak⁴

¹PhD Candidate in French Language and Literature, Department of French and German, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

²Assistant Professor in French Literature, Department of French, Faculty of Foreign Languages, Islamic Azad University, Central Tehran Branch (IAUCTB), Tehran, Iran

³Assistant Professor in Linguistics, Department of French and German, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

⁴Assistant Professor in British Literature, Department of English Language and general Linguistics, Faculty of Literature, Humanities and Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Abstract This article, based on Michel Foucault's epistemological framework, investigates the challenges of translating the fragmentary and aphoristic writing style in Pascal's *Pensées*. It argues that translating classical philosophical texts is not merely a linguistic operation but a conceptual act that requires reconstructing the epistemic foundations embedded in the source discourse. Employing a qualitative and interpretive method, three fragments (nos. 218, 173, and 151) are analyzed in terms of lexical equivalence, interpretability, and conceptual transfer. The findings reveal that epistemological tensions—such as the conflict between science and theology, the critique of superstition, and the pedagogy of praise—pose structural obstacles to translation. To address these challenges, the study proposes strategies including conceptual annotation, recreation of ironic tone, and historical contextualization. Ultimately, the translator is redefined as an epistemological actor who must navigate epistemic ruptures and discursive complexities to produce a responsible and critically informed translation.

Keywords: *Philosophical Translation, Episteme, Epistemic Rupture, Aphoristic Writing, Foucauldian Reading, Pensées, Pascal*

Please cite this paper as follows:

Feili, S., Abkeh, A., Shobeiri, L., & Lak, M. (2025). Challenges of translating Pascal's fragmented writing: An epistemological analysis in light of Foucault's episteme. *Language and Translation Studies* 58(1), 188-219. <https://doi.org/10.22067/lts.2025.92500.1333>

1. Introduction

Translating classical philosophical texts, especially those composed during major epistemic shifts, poses a unique set of challenges that go beyond linguistic transfer. This article focuses on Blaise Pascal's *Pensées*, a collection of fragmentary writings produced in seventeenth-century France, a period marked by the collision of theological authority and emerging scientific rationality. Through a close examination of three selected fragments (no. 218, 173, and 151), this study explores how epistemic ruptures between the classical episteme and contemporary thought complicate the task of philosophical translation into Persian.

Drawing upon Michel Foucault's archaeological framework, we conceptualize the episteme as a historically situated, largely unconscious matrix of knowledge that governs what can be thought and said in any given epoch. From this standpoint, Pascal's aphorisms emerge not merely as stylistic choices but as products of an epistemic order wherein truth is entangled with metaphysical, theological, and moral hierarchies. This study argues that translating such texts requires more than lexical equivalence; it demands an epistemological attentiveness that engages with the source culture's assumptions about knowledge, language, and subjectivity.

2. Method

Methodologically, this research adopts a qualitative interpretive approach, anchored in close reading, comparative translation analysis, and theoretical synthesis. Three Persian translations are examined, each representing a different translational ethos: one domesticating, one selective and partial, and one foreignizing and philologically rigorous. The fragments were selected based on their thematic richness, epistemic density, and recurrent mistranslations in Persian reception. Analytical criteria include lexical fidelity (e.g., how *opinion*, *gloire*, and *cachot* are rendered), conceptual transfer (the visibility of theological or epistemological stakes), and discursive tone (e.g., irony, critique, ambiguity).

Findings are based on close textual alignment between the French source and Persian target texts, supported by back-translation into English to assess semantic drift. Secondary theoretical sources (Foucault, Berman, Venuti,

Gadamer, Derrida) guide the interpretive analysis. Reflexivity is maintained through memo-writing and peer debriefing to minimize the researchers' unconscious bias and ensure theoretical consistency.

3. Results

Findings indicate that epistemic ruptures manifest at three interconnected levels:

- 1) Lexical ruptures, where key terms lose their historical valence when modernized (e.g., *gloire* rendered as “glory” without its ironic or disciplinary implications);
- 2) Conceptual gaps, where the theological stakes of metaphysical inquiry or Pascal's critique of superstition are flattened or misrepresented;
- 3) Discursive dissonance, where the fragmentary and ironic tone is diluted through syntactic smoothing or explanatory overreach.

In fragment 218, Pascal downplays Copernican astronomy in favor of existential questions regarding the soul's immortality. When Copernicus's opinion (*opinion de Copernic*) is translated into Persian without annotation, the word *opinion* risks sounding neutral or even authoritative, thus reversing Pascal's intended irony. Similarly, *cachot* (dungeon), a metaphor for the soul's imprisonment in ignorance, is often translated without recognizing its metaphysical weight, diminishing its impact as an existential trope.

In fragment 173, which critiques astrological superstition through statistical irony, the delicate balance between humor and rationality is lost when the adverbs indicating probability (*souvent*) are mistranslated or softened. Moreover, references to “rare celestial events” (*rencontres du ciel rares*) are often read through a modern astronomical lens, thereby erasing the satirical jab at early-modern fatalism.

Fragment 151 exemplifies the interplay between discourse, education, and subject-formation. Here, Pascal critiques the pedagogy of glory by showing how praise from early childhood fosters vanity and social competition. The term *gloire* is frequently mistranslated as a positive attribute in Persian (*shokuh*), concealing its function as a Foucauldian *dispositif* of power. The opposing model offered by the Port-Royal school, emphasizing humility over

recognition, goes unnoted in translations that fail to contextualize nonchalance as a form of resistance to social conditioning.

4. Discussion and conclusion

The findings corroborate the article's central thesis: successful translation of classical philosophy hinges on negotiating, not erasing-epistemic ruptures. Each key distortion traced back either to (a) lexical choices that neutralized seventeenth-century polemical valences, (b) syntactic smoothing that obscured rhetorical irony, or (c) paratextual omissions that left readers without historical scaffolding.

The article proposes a multi-pronged solution grounded in theoretical pluralism. It draws on Berman's ethics of foreignness to argue for the retention of strangeness at the lexical level, while Gadamer's "fusion of horizons" encourages dialogical strategies that render the text interpretable without homogenizing it. Venuti's call for strategic foreignization is balanced by Derrida's insights into the inherent incompleteness and violence of any translation. Together, these perspectives suggest that translation is not an act of mirroring but of negotiation, one that must remain faithful to both the alterity of the past and the intelligibility required by the present.

Practically, the study recommends the following:

- A) Use of conceptual footnotes to elucidate key terms and epistemic contexts, particularly when historical concepts lack exact modern equivalents;
- B) Retention of certain foreign terms (e.g., gloire, cachot) where no Persian term captures the semantic range, combined with glossary entries;
- C) Preservation of fragment structure and numbering, to reflect the non-linear nature of Pascal's thought and resist the temptation to over-systematize;
- D) Sensitive handling of irony and critique, ensuring that shifts in tone are marked, whether through punctuation, brief metacommentary, or layout.

In conclusion, the translator of *Pensées* must be seen not merely as a linguistic mediator, but as an epistemological agent working across regimes of truth. This role involves making visible the very difficulties of translation as part of

the interpretive act. Rather than seeking fluency at all costs, the translator should aim to make the reader feel the tensions, hesitations, and ruptures that Pascal himself inscribed in both form and content. Translation, in this light, is not the smoothing of thought, but the staging of a conversation across history.

چالش‌های ترجمه قطعه‌نویسی پاسکال: تحلیلی معرفت‌شناختی در پرتو اپیستمه فوکو

سمیه فیلی^۱، آنت آبکه^{۲*}، لیلیا شوبیری^۳، مرتضی لک^۴

^۱ دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فرانسه، گروه زبان فرانسه و آلمانی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات،

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ استادیار زبان و ادبیات فرانسه، گروه زبان فرانسه، دانشکده زبان‌های خارجی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، تهران، ایران

^۳ استادیار زبان‌شناسی، گروه زبان فرانسه و آلمانی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران

^۴ استادیار ادبیات ادبیات بریتانیا، گروه زبان انگلیسی و زبان‌شناسی همگانی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و

تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

چکیده این مقاله با تکیه بر چارچوب معرفت‌شناختی فوکو، چالش‌های ترجمه قطعه‌نویسی در اندیشه‌های پاسکال را تحلیل می‌کند و نشان می‌دهد ترجمه متون فلسفی کلاسیک صرفاً فرایندی زبانی نیست، بلکه مستلزم بازسازی اپیستمه‌های حاکم بر متن مبدأ است. با روش کیفی تفسیری، سه قطعه از اندیشه‌ها (شماره‌های ۲۱۸، ۱۷۳ و ۱۵۱) از حیث واژگان، خوانش‌پذیری و انتقال مفاهیم بررسی شده‌اند. یافته‌ها حاکی از آن است که تقابل علم و الهیات، نقد خرافه و نظام تربیت تحسین‌محور، موانعی نظری در ترجمه ایجاد می‌کنند. برای رفع این موانع، راهکارهایی چون شرح مفهومی، بازآفرینی لحن طعنه‌آمیز و بازتنظیم بافت تاریخی پیشنهاد می‌شود. این مطالعه، مترجم را کنشگری معرفت‌شناختی می‌داند که باید با درک گسست‌های اپیستمیک، به ترجمه‌ای آگاهانه و مسئولانه دست یابد.

کلیدواژه‌ها: ترجمه متون فلسفی، اپیستمه، گسست معرفت‌شناختی، قطعه‌نویسی، خوانش فوکویی،

اندیشه‌ها، پاسکال

۱. مقدمه

ترجمه‌متون فلسفی کلاسیک، به‌ویژه آثار متفکران قرن هفدهم مانند بلز پاسکال^۱، از چالش‌برانگیزترین حوزه‌های مطالعات ترجمه است؛ چالشی که صرفاً به پیچیدگی‌های زبانی یا مفهومی محدود نمی‌شود، بلکه در سطحی عمیق‌تر، به گسست‌های اپیستمیک میان نظام دانایی زمانه تولید متن و افق فکری امروز بازمی‌گردد.

اثر مشهور پاسکال، *اندیشه‌ها*^۲، در بستر تاریخی‌ای شکل گرفته است که در آن علم نوین در حال ظهور بود، اما گفتمان الهیاتی همچنان بر تولید معرفت سیطره داشت. در چنین بستری، رابطه میان علم، ایمان و زبان به‌گونه‌ای بنیادین با دریافت معاصر ما تفاوت دارد.

فوکو^۳ (۱۴۰۱) در کتاب *نظام اشیاء*^۴، با معرفی مفهوم «اپیستمه»^۵ به‌مثابه شبکه‌ای از قواعد ناآگاه تاریخی، نشان می‌دهد که هر نظام دانایی چگونه مرزهای شناخت و زبان را تعیین می‌کند. از منظر این چارچوب، آثار پاسکال محصول اپیستمه‌ای کلاسیک‌اند که در آن امکان‌های معنابخشی با اپیستمه مدرن ناسازگار است. با این پیش‌فرض، ترجمه *اندیشه‌ها* را نمی‌توان صرفاً انتقال واژگان دانست، بلکه ضرورتی است برای بازشناسی و بازنمایی شکاف معرفت‌شناختی‌ای که متن را شکل داده است؛ در غیر این صورت، معنا، سبک و منطق درونی اثر به‌آسانی تحریف می‌شود.

پژوهش حاضر با تمرکز بر این چالش، نشان می‌دهد ترجمه‌نویسی‌های پاسکال نیازمند درک عمیق از اپیستمه کلاسیک و به‌کارگیری راهبردهایی هرمنوتیکی برای انتقال معنادار آن در زبان فارسی است. این مقاله با روش کیفی تفسیری، سه قطعه منتخب از *اندیشه‌ها* را به‌صورت

1. Blaise Pascal

2. *Les Pensées*

3. Michel Foucault

4. *Les Mots et les Choses* (sous-titré *Une archéologie des sciences humaines*)

5. *Épistémè*

موردی تحلیل می‌کند تا امکان شناسایی عینی این چالش‌ها و راهکارهای ممکن فراهم شود.

بر این اساس، پرسش‌های اصلی پژوهش حاضر عبارت‌اند از:

۱. ترجمه قطعه‌نویسی‌های پاسکال چه چالش‌هایی از منظر گسست‌های اپیستمیک

ایجاد می‌کند؟

۲. گسست‌های معرفت‌شناختی چگونه در سطح واژگانی، معنایی و گفتمانی نمود

می‌یابند؟

۳. چه راهبردهایی می‌توان برای حفظ وفاداری معرفت‌شناختی در ترجمه این متون

به کار بست؟

پیش‌فرض نظری پژوهش آن است که بدون وقوف به اپیستم کلاسیک و اقتضات آن، ترجمه متون فلسفی مانند آثار پاسکال ناگزیر دچار تحریف مفهومی و زبانی خواهد شد.

۲. پیشینه پژوهش

۲.۱. فرم قطعه‌نویسی

گلدمن^۱ (۱۹۵۶) در *خدای پنهان*^۲، پاسکال را نماینده بحران معرفتی قرن هفدهم می‌داند که در

تقابل ایمان مسیحی و عقل‌گرایی نوپا قرار داشت. به باور او، فرم گسسته اندیشه‌ها بازتاب این تنش تاریخی است (گلدمن، ۱۹۵۶). در همین راستا، فوژر^۳ از تحلیل گران قرن نوزدهم، نثر

پاسکال را نوعی «تندنویسی ذهنی» توصیف می‌کند که نه ضعف ساختاری، بلکه پاسخی آگاهانه

به فوران و آشوب اندیشه در دل بحرانی معرفت‌شناختی است (فوژر، ۱۸۴۴).

آنتونی لوی^۴ نیز بر این باور است که اندیشه‌ها متنی خطی و قابل‌خوانش از آغاز تا انجام

1. Lucien Goldmann

2. *Le Dieu caché*

3. Faugère

4. Anthony Levi

نیست، بلکه مجموعه‌ای پراکنده از قطعاتی است که تنها در فرآیند خواندن تدریجی و تأمل دقیق، نظم‌ی درونی از خود نشان می‌دهند (پاسکال^۱، ۱۹۹۵).

۲.۲. نظریه‌های ترجمه‌متون فلسفی

در دیدگاه سنتی ترجمه، میان واژه و معنا (عناصر سازنده یک متن ادبی) همواره یک تقابل و دوگانگی وجود دارد که سبب شده است تا عمل ترجمه، یا در قالب ترجمه واژه تعریف شود و یا ترجمه معنا. در نظریه‌ها و باورهای سنتی ترجمه، واژه و معنا به‌عنوان دو قطب مخالف پنداشته می‌شوند که حضور یکی در ترجمه، حضور دیگری را نفی می‌کند و امکان همزیستی و تعامل بین این دو در بیشتر موارد به‌نظر غیرممکن می‌رسد (محمدی و همکاران، ۱۳۹۳).

آنتوان برمن^۲، در نظریه «آزمون بیگانه^۳»، بر این باور است که هدف اخلاقی ترجمه، پذیرش «بیگانه به‌مثابه بیگانه» است. او در این چارچوب، سیزده «تمایل تحریف‌گر^۴» را شناسایی می‌کند که به‌زعم او بیگانگی متن اصلی را در فرآیند ترجمه تضعیف می‌کنند (برمن، ۱۹۸۴). با این حال، منتقدانی چون باربارا گودار^۵ این نگاه را بیش‌از اندازه اخلاق‌محور دانسته و بر تعارض آن با محدودیت‌های زبان مقصد تأکید کرده‌اند (گودار^۶، ۲۰۰۱).

این چالش نظری در سطح عملی نیز مورد توجه قرار گرفته است؛ برای نمونه، در یک مطالعه موردی درباره ترجمه منظومه کلاسیک فارسی هفت‌پیکر به انگلیسی (اثر نظامی گنجوی)، پژوهشگران با استفاده از مدل برمن دریافتند که تقریباً همه انواع «تمایلات تحریف‌گر» در این ترجمه رخ داده است (نیک‌نسب و همکاران، ۲۰۲۳). نتیجه این تحقیق آن بود که مدل برمن معیاری بسیار سخت‌گیرانه وضع می‌کند که رعایت کامل آن در عمل غیرممکن می‌نماید؛

¹. Pascal

². Antoine Berman

³. l'épreuve de l'étranger

⁴. tendances déformantes

⁵. Barbara Godard

⁶. Godard

به طوری که وفادارترین ترجمه‌ها نیز ناگزیر از برخی تطبیق‌ها و تغییرات‌اند.

برمن در جایگاه مترجم و نظریه‌پرداز، توجه ویژه‌ای به متن مبدأ دارد و معتقد است مترجم باید از جهت شکل و محتوا مقید به متن مبدأ و وفادار به آن باشد. به عقیده او: «ترجمه بد ترجمه‌ای است که معمولاً به بهانه انتقال‌پذیری، به انکار نظام‌مند غرابت اثر بیگانه می‌پردازد. اما ترجمه تنها یک میانجی‌گری صرف نیست بلکه فرایندی است که در آن رابطه با دیگری در میان است» (احمدی، ۲۰۱۳، ص. ۲).

در حقیقت، مبدأگرایی برمن و پایبندی او به شکل زبان مبدأ و احترام به معنا و صورت زیبا در زبان مقصد می‌تواند راهگشای هر نقد منصفانه تلقی شود. در این خصوص، یافتن چند غلط واقعی در یک ترجمه ملاک نقد ترجمه نیست. به گفته نجف دریابندری «ترجمه لازم نیست با اصل مطابقت داشته باشد، یا حتی ترجمه هرچه از اصل دورتر باشد بهتر است! مالک داوری آن چیزی است که ما در دست داریم؛ یعنی خود ترجمه» (حریری، ۱۳۷۶). با وجود این، با استعمال گرایش‌های برمن در واکاوی انتقال مفاهیم از زبان مبدأ به زبان مقصد می‌توان به این نتیجه دست‌یافت که «مترجم وقتی کارش قابل‌اعتنا است که بتواند اثری را در زبان خودش از نو بیافریند. این آفرینش ناچار محتاج به آزادی است» (شویبری و همکاران، ۱۳۹۸، ص. ۶).

در امتداد تلاش‌های برمن برای حفظ بیگانگی متن، لارنس ونوتی^۱ نیز در نقد بومی‌سازی افراطی، نظریه «بیگانه‌سازی^۲» را مطرح می‌کند و استدلال می‌کند که نامرئی‌سازی مترجم نوعی خشونت فرهنگی پنهان است (گری، ۲۰۱۷). او در کتاب نامرئی بودن مترجم (۱۹۹۵)^۳ استدلال می‌کند که ترجمه در فرهنگ آنگلو-آمریکایی بر پایه روان‌سازی و بومی‌سازی استوار است؛ به نحوی که مترجم پنهان بماند و متن ترجمه‌شده «اصل‌نما» جلوه کند. او این روند را شکلی از

1. Lawrence Venuti

2. foreignization

3. Gray

4. *The Translator's Invisibility*

خشونت فرهنگی می‌داند و در برابر آن، راهبرد «بیگانه‌گردانی» را پیشنهاد می‌کند که بر حفظ غرابت زبان و فرهنگ مبدأ تأکید دارد (صیادانی و همکاران، ۱۴۰۰). منتقدانی مانند آنتونی پیم^۱ و باربارا گودار، نظریه‌ی او را به دلیل تقابل‌سازی شدید و نخبه‌گرایی موردنقد قرار داده‌اند.

در ادامه نقد خود بر بومی‌سازی، ونوتی با اشاره‌ای ویژه به حوزه فلسفه یادآور می‌شود که: «فلسفه نیز از آفتی که دیگر رشته‌های آکادمیک معاصر هنگام مواجهه با مسئله ترجمه دچار آن می‌شوند، برکنار نیست. در پژوهش‌های فلسفی، با این که بسیار به متون ترجمه‌شده اتکا می‌شود، اما غالباً از وضعیت ترجمه‌های این متون غفلت شده و تفاوت‌هایی که ترجمه بر متن اصلی اعمال می‌کند، نادیده گرفته می‌شود.» (ملکشاهی و همکاران، ۱۳۹۶، ص. ۵).

در واکنش به دوگانه‌انگاری‌های برمن و ونوتی، هانس گئورگ گادامر^۲ با طرح «امتزاج افق‌ها^۳»، رویکردی هرمنوتیکی پیشنهاد می‌دهد که در آن فهم و ترجمه، دیالوگی میان افق متن و افق مترجم است. گادامر فهم را نه بازنمایی گذشته، بلکه بازسازی معنا در افق اکنون می‌داند. از این منظر، ترجمه نه یک انتقال مکانیکی کلمه‌به‌کلمه، که گفت‌وگویی زاینده میان فرهنگ‌ها است (گادامر، ۱۹۹۰). می‌توان گفت رویکرد گادامر میان دو سر طیف ونوتی بیگانه‌گردانی افراطی و رویکردهای بومی‌ساز پل می‌زند؛ مترجم برای ایجاد تفاهم، ناگزیر بخشی از افق معنایی خود را با افق متن تلفیق می‌کند. نتیجه آن که ترجمه هم‌زمان مستلزم وفاداری و تفسیر است. این دیدگاه هرمنوتیکی مکمل نظریه برمن است؛ چراکه برمن بر حفظ بیگانگی تأکید داشت، اما گادامر یادآور می‌شود که فهم بیگانه در گرو پیوند دادن آن با افق زبانی- فرهنگی خودمان است. این ملاحظه هرمنوتیکی کمک می‌کند تا رویکرد اخلاقی برمن با درک عمیق‌تری از فرآیند فهم متقابل همراه شود.

گادامر در تبیین نسبت ترجمه و هرمنوتیک، ترجمه را نه صرفاً انتقال واژه‌ها، بلکه تحقق

1. Anthony Pym

2. Hans-Georg Gadamer

3. horizontverschmelzung

ساختار دَوْرانی فهم می‌داند. در این راستا، ترجمه به‌مثابه تحقق «دور هرمنوتیک^۱» معرفی می‌شود که طی آن مترجم اجزای متن را در پرتو درک کلی از متن تفسیر می‌کند و در این فرآیند پیوسته پیش‌فرض‌های خود را بازنگری می‌کند (اوکیف،^۲ ۲۰۲۲، ص. ۱۳۰). از منظر گادامر، فهم متن بر پایه «انتظار معنا» شکل می‌گیرد؛ یعنی مترجم در آغاز، به شکلی پیشینی، وحدت معنایی متن را مفروض می‌گیرد و بر این اساس کار تفسیری خود را سامان می‌دهد (اوکیف، ۲۰۲۲، ص. ۱۱۱).

از سوی دیگر، گادامر اهمیت ویژه‌ای برای سنت قائل است و آن را مؤلفه‌ای ذاتی در فرآیند فهم و ترجمه می‌داند؛ به‌نحوی که در فرآیند ترجمه، سنت «گذشته» را به مترجم منتقل کرده و او را از جایگاه تاریخی-فرهنگی خود آگاه می‌سازد. در این فرآیند، افق‌های گذشته و حال در گفت‌وگویی پویا ذوب می‌شوند (اوکیف، ۲۰۲۲، ص. ۱۵۶). باین حال، گادامر با نگاهی انتقادی نسبت به ماهیت ترجمه، تصریح می‌کند که ترجمه نمی‌تواند حیات زبانی متن اصلی را به‌طور کامل بازآفرینی کند و بیان می‌کند که «هیچ ترجمه‌ای واقعاً زنده نیست» (اوکیف، ۲۰۲۲، ص. ۳۵).

ژاک دریدا^۳ (۲۰۲۵) موضعی رادیکال‌تر اتخاذ می‌کند و معتقد است ترجمه همواره با نوعی عدم‌تمامیت و تأخیر معنایی همراه است. او در نوشتار برج‌های بابل^۴، استدلال می‌کند که هیچ ترجمه‌ای کاملاً به اصل وفادار نیست و هر ترجمه‌ای معنایی تازه و متفاوت می‌آفریند. این نگاه مکمل مباحث ونوتی است، زیرا دریدا به جای توصیه یک راه‌حل (بیگانه‌گردانی)، بر پیچیدگی ذاتی ترجمه انگشت می‌گذارد. همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، دریدا خشونت در زبان را

1. hermeneutischer Zirkel

2. O'Keeffe

3. Jacques Derrida

4. *Des Tours de Babel*

اجتناب‌ناپذیر می‌داند و بنابراین استدلال می‌کند که حتی وفادارترین ترجمه‌ها نیز نوعی خشونت ساختاری در حق متن مبدأ روا می‌دارند.

به‌جز موارد فوق، نظریه‌پردازان متعددی به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به گسترش افق نظری ترجمه در امتداد آرای برمن و ونوتی کمک کرده‌اند. برای مثال، جرج اشتاینر^۱ (۱۹۷۵) در کتاب *پس از بابل*^۲ ترجمه را فرآیندی چهارمرحله‌ای می‌داند که یکی از مراحل آن «تهاجم آ» به متن است - «ترجمه شکلی از تهاجم است. مترجم، مانند یک فاتح، به سرزمین متن مبدأ یورش می‌برد، گنجینه‌های آن را می‌دزدد، و آن‌ها را به زبان خود بازمی‌گرداند.» (اشتاینر، ۱۹۷۵) - اما در پایان، مترجم باید با نوعی «جبران»^۳ دین خود را به متن اصلی ادا کند. اشتاینر خشونت ذاتی ترجمه را می‌پذیرد، اما آن را با وفاداری ثانویه‌ای جبران‌پذیر می‌داند؛ رویکردی که میان افراط در بیگانه‌گردانی و تفریط در بومی‌سازی تعادل برقرار می‌کند.

۳.۲. جایگاه مقاله حاضر در میان پژوهش‌های پیشین

مطالعات پیشین درباره‌ی بلز پاسکال عمدتاً بر تحلیل فرم قطع‌نویسی آثار او (گلدمن، فوژر، لوی) یا بررسی چالش‌های نظری ترجمه‌متون فلسفی (برمن، ونوتی، گادامر، دریدا) متمرکز بوده‌اند. هرچند این پژوهش‌ها جنبه‌هایی از دشواری‌های زبانی، سبکی یا مفهومی آثار پاسکال و کلیت ترجمه فلسفه را روشن کرده‌اند، اما هیچ‌یک پیوندی نظام‌مند میان نظریه گسست‌های ایستمیک فوکو و مسئله ترجمه قطعات اندیشه‌ها برقرار نکرده‌اند.

مقاله حاضر، با اتکا به چارچوب نظری فوکو درباره‌ی ایستمه و تحلیل سه قطعه منتخب از اندیشه‌ها، می‌کوشد نشان دهد که چالش‌های ترجمه این متن نه فقط از پیچیدگی واژگان یا سبک

1. George Steiner

2. *After Babel*

3. aggression

4. restitution

آن، بلکه از گسست‌های معرفت‌شناختی بنیادینی سرچشمه می‌گیرند که میان اپیستمه کلاسیک قرن هفدهم و افق فکری معاصر فاصله می‌افکنند.

بدین ترتیب، این پژوهش با پر کردن شکاف میان تحلیل‌های فلسفی آثار پاسکال و رویکردهای ترجمه‌محور، الگویی تلفیقی برای بررسی معرفت‌شناختی ترجمه متون کلاسیک پیشنهاد می‌کند؛ الگویی که ترجمه را نه صرفاً انتقال زبانی، بلکه کنشی گفتمانی و تفسیری در بستر گسست‌های تاریخی دانش می‌فهمد. چارچوب نظری این مقاله، با اتکا به مفهوم اپیستمه در اندیشه فوکو (اپیستمه)، و در تعامل با آرای گادامر (امتزاج افق‌ها)، دریدا (تعلیق و چندمعنایی معنا)، برمن (مبانی اخلاقی ترجمه و حفظ بیگانگی) و ونوتی (استراتژی بیگانه‌سازی و نقد بومی‌سازی)، بر آن است که ترجمه متونی چون *اندیشه‌ها* مستلزم وقوف به منطق دانایی زمانه مبدأ و ایجاد امکانی برای بازگشایی افق معنایی آن در زبان مقصد است.

۲.۴. چارچوب نظری پژوهش

۲.۴.۱. اپیستمه و گسست معرفت‌شناختی در چارچوب فوکویی

میشل فوکو در *نظام اشیا* مفهوم «اپیستمه» را به‌عنوان چارچوب کلی معرفت در هر دوره مطرح می‌کند. به بیان فوکو، هر عصر تاریخی دارای ساختارهای بنیادین ناخودآگاهی است که دانش را ممکن می‌سازند؛ اپیستمه در واقع «میدان معرفت‌شناختی» ای است که شرایط امکان شکل‌گیری دانسته‌ها و علوم را در زمان و مکان معین فراهم می‌کند (افارل^۱، ۲۰۰۵)؛ به عبارت دیگر، اپیستمه مجموعه‌ای از پیش‌فرض‌ها، مفاهیم و شیوه‌های اندیشیدن است که در یک دوره پذیرفته شده و تعیین می‌کند چه چیز می‌تواند به‌عنوان دانستنی حقیقی مطرح شود. از نظر فوکو، این چارچوب‌های معرفتی در طول تاریخ یکدست و پیوسته نیستند، بلکه با تحولاتی گسست‌آمیز دگرگون می‌شوند. او در تحلیل باستان‌شناختی خود نشان می‌دهد میان دوره‌های مختلف دانش

^۱. O'Farrell

بشری گسست‌های بزرگ رخ می‌دهد؛ برای مثال، گذار از اندیشه‌رنسانس به عصر کلاسیک و سپس به دوران مدرن، همراه با انقطاع‌ها و ناپیوستگی‌های عمیقی در بنیان‌های اندیشه بوده است. هر ایستمه جدید قوانین ناگفته و چارچوب‌های تازه‌ای برای اندیشیدن بنا می‌نهد که با ایستمه پیشین پیوستگی کامل ندارد. این گسست ایستمیک به معنای گسسته شدن دستگاه معرفتی سابق و ظهور نظام دانایی متفاوتی است که معیارهای حقیقت و شیوه‌های بیان دانش را به کلی دگرگون می‌کند (گوتینگ^۱ و همکاران، ۲۰۲۲). فوکو با تکیه بر اصل ناپیوستگی تاریخی، نشان می‌دهد که تاریخ اندیشه را نباید خطی و پیوسته فرض کرد، بلکه باید به مرزهای گسسته، آستانه‌ها و انقطاع‌ها توجه نمود (فوکو، ۱۹۶۶). در نتیجه، برای فهم متن‌های متعلق به دوره‌ای خاص باید ایستمه حاکم بر آن دوره و فاصله آن با ایستمه‌های پیش و پس از خود را در نظر گرفت.

۲. ۴. ۲. فرم قطعه‌نویسی پاسکال و بازتاب گسست ایستمیک

اندیشه‌های بلز پاسکال (۱۶۲۳-۱۶۶۲) در بستر یکی از گذارهای بنیادین در تاریخ معرفت شکل گرفتند؛ دوره‌ای که بنا بر تقسیم‌بندی فوکو، مصادف با انتقال از ایستمه رنسانسی به ایستمه کلاسیک است. این دگرگونی، همراه با تحولات عمیقی چون انقلاب کوپرنیکی، گسترش ریاضیات جدید، شکل‌گیری علم تجربی، و افول اقتدار الهیات سنتی، ساختارهای دانایی عصر را متزلزل ساخته بود.

پاسکال، در میانه این بحران، کوشید با نوشتن *اندیشه‌ها* دفاعی عقلانی از ایمان مسیحی عرضه کند؛ اما آنچه از او برجای ماند، متنی ناتمام و ناهمگن از قطعاتی کوتاه و تأمل‌محور بود که پس از مرگش گردآوری شد. این فرم قطعه‌نویسی، با ایجاز، پراکندگی و گاه تناقض‌های درونی‌اش، بازتابی از همان تزلزل معرفتی دوره گذار است؛ دوره‌ای که در آن نه سنت پیشین از کار افتاده بود، نه نظم نوین به تمامی استقرار یافته بود.

^۱. Gutting

قطعات/ندیشه‌ها، به‌ویژه نمونه‌هایی چون قطعه ۲۱۸ (که علم را در برابر ایمان به چالش می‌کشد) یا قطعه ۱۷۳ (نقد خرافات عامیانه)، به‌روشنی موقعیت مرزی و گسسته ذهن پاسکال را نشان می‌دهند. در این متن، نه تنها محتوا، بلکه خودِ فرم نیز حامل معنای معرفت‌شناختی است: شکل قطعه‌وار، جسته‌گریخته و غیرخطی آن، نه ضعف تألیف، بلکه بازتاب انقطاعی ساختاری در نظم دانایی کلاسیک است. از منظر فوکویی، این ویژگی را می‌توان به‌منزله برهم‌خوردن پیوستار اپیستمیک و تلاش ناتمام ذهن برای بازتعریف آن دانست.

۲. ۴. ۳. ترجمه در پرتو گسست‌های اپیستمیک: تلفیق چارچوب فوکو با نظریه‌های ترجمه

ترجمه آثار فلسفی بلز پاسکال، به‌ویژه مجموعه قطعات ناتمام/ندیشه‌ها، با دشواری‌هایی اساسی همراه است که صرفاً زبانی یا واژگانی نیستند، بلکه ریشه در تفاوت‌های عمیق معرفت‌شناختی میان دوران تولید متن و افق فکری معاصر دارند. نخست، ایجاز و ابهام مفهومی بسیاری از قطعات، کار مترجم را پیچیده می‌سازد. این قطعه‌ها اغلب با ارجاعاتی فشرده به مفاهیم الهیاتی، علمی یا فلسفی قرن هفدهم همراه‌اند که بدون شناخت دقیق از زمینه تاریخی-اپیستمیک زمانه پاسکال، قابل‌درک یا معادل‌یابی دقیق نیستند. برای مثال، برخی قطعات به نقد خرافات، باورهای عامیانه یا نظریه‌های علمی آن دوران اشاره دارند که تفسیر آن‌ها بدون بازسازی افق دانایی کلاسیک ممکن نیست.

دومین چالش، فاصله معرفتی و فرهنگی میان زبان مبدأ و زبان مقصد است. پاسکال در دل اپیستمه‌ای کلاسیک می‌نویسد که در آن رابطه میان علم، ایمان و زبان با درک امروز ما تفاوتی بنیادین دارد؛ بنابراین، مفاهیمی که در بافت تاریخی پاسکال بدیهی و آشنا تلقی می‌شده‌اند، ممکن است برای خواننده معاصر مبهم، متناقض یا حتی بی‌معنا جلوه کنند. در این وضعیت، مترجم باید میان حفظ جهان‌بینی مبدأ و فراهم‌سازی امکان فهم برای مخاطب امروز، نوعی توازن برقرار کند؛ توازنی که از ساده‌سازی یا بومی‌سازی افراطی پرهیزد.

سوم، فرم قطعه‌نویسی خود به مانعی ساختاری برای ترجمه بدل می‌شود. *اندیشه‌ها* متنی پیوسته یا استدلال‌محور نیست، بلکه پاره‌فکرهایی پراکنده و گاه متناقض است که انسجام آن‌ها تنها از رهگذر شناخت افق تاریخی، ذهنیت مؤلف و زمینه فلسفی متن حاصل می‌شود. خواننده زبان مبدأ ممکن است با بهره‌گیری از دانش پیش‌فرض خود، میان این قطعات پیوند برقرار کند؛ اما در زبان مقصد، این پیوستار به‌سادگی گسیخته می‌شود. مترجم ناگزیر است تصمیم بگیرد که آیا باید با افزودن توضیح، پانوشت یا تنظیم مجدد قطعات، انسجام تازه‌ای ایجاد کند یا نه؛ و این تصمیم، برخلاف تصور رایج، صرفاً فنی نیست، بلکه پرسشی معرفت‌شناختی است.

ترجمه متون فلسفی کلاسیک، چون *اندیشه‌های پاسکال*، فراتر از انتقال واژگان است؛ مترجم باید شبکه‌دانی یا اپیستمه را که متن در آن ریشه دارد، بازسازی کند. چنین بازسازی‌ای تنها با فهم گسست‌های معرفت‌شناختی^۱ میان نظام فکری قرن هفدهم و افق امروز امکان‌پذیر است. بر این مبنا، چهار رهیافت مکمل چارچوب تحلیلی پژوهش را می‌سازند:

۱. **اپیستمه فوکو و ناپیوستگی تاریخی:** هر متن، به تعبیر فوکو، محصول قواعد ناخودآگاه دوره خویش است؛ قطعه ۲۱۸ و تقابل علم/الهیات، نشانه تنش میان دو اپیستمه ناهمگون است.

۲. **هرمنوتیک گادامر: امتزاج افق‌ها:** مترجم با آگاهی از جایگاه خود افق معنایی پاسکال را در گفت‌وگویی پویا بازتفسیر می‌کند؛ توضیح فلسفی استعاره «سیاه‌چال» در پانویس نمونه‌ای از این دیالوگ است.

۳. **اخلاق بیگانگی برمن و ایدئولوژی بیگانه‌سازی ونوتی:** وفاداری به فرم قطعات (برمن) از تحریف انسجام درونی می‌کاهد، و بیگانه‌سازی واژگانی (ونوتی) خواننده را با «دیگری» تاریخی متن مواجه می‌سازد.

1. epistemic ruptures

2. fusion of horizons

۴. **واسازی دریدا: خشونت اجتناب‌ناپذیر:** ترجمه همواره ناتمام و معلق است؛ هرگونه روان‌سازی افراطی خشونتی تفسیری است که باید آگاهانه پذیرفته و آشکار شود. این تلفیق، ترجمه را کنشی گفتمانی تعریف می‌کند که (۱) گسست‌های تاریخی را عیان می‌سازد، (۲) مسئولیت مترجم را در حفظ بیگانگی متن برجسته می‌کند، و (۳) خشونت ذاتی انتقال معنا را به‌عنوان بخشی جدایی‌ناپذیر از فهم می‌پذیرد.

۳. روش پژوهش

این پژوهش در چارچوب رویکرد کیفی تحلیلی-تفسیری و با اتکا به الگوی «مطالعه موردی فشرده»^۱ انجام شده است. هدف، بررسی چالش‌های ترجمه قطعه‌نویسی اندیشه‌های بلز پاسکال در پرتو مفهوم گسست‌های اپیستمیک، با تکیه بر نظریه معرفت‌شناختی فوکو است. در این راستا، سه قطعه از کتاب *اندیشه‌ها* انتخاب و ترجمه فارسی آن‌ها به‌صورت تفصیلی تحلیل شده است.

۳.۱. روش نمونه‌گیری

نمونه‌گیری به شیوه هدفمند انجام شده است. قطعات ۱۵۱، ۱۷۳ و ۲۱۸ با توجه به سه معیار زیر انتخاب شدند:

۱. بازنمایی تنش‌های معرفتی و گسست‌های فکری عصر کلاسیک؛
 ۲. برجستگی ساختار قطعه‌وار و سبک بلاغی خاص پاسکال؛
 ۳. چالش‌برانگیز بودن در انتقال مفاهیم فلسفی و سبک خاص نویسنده به زبان فارسی.
- در خصوص ترجمه‌ها، سه نسخه موجود موردبررسی قرار گرفت:

الف) ترجمه رضا مشایخی، به دلیل انتخاب‌گزینشی قطعات و عدم پیروی از متن کامل، کنار گذاشته شد؛

^۱. Stake, 1995

ب) ترجمه‌ مرضیه خسروی، به علت اقتباس آزاد و تمایل به بومی‌سازی، فاقد معیارهای وفاداری معرفت‌شناختی بود؛

ج) ترجمه سمیه فیلی، به دلیل پیروی کامل از نسخه انتقادی برونشویگ^۱، رویکرد متمایل به بیگانه‌سازی، و انسجام در سطح واژگانی و سبکی، مبنای تحلیل قرار گرفت.

۳.۲. ابزارها و معیارهای تحلیل

تحلیل کیفی بر اساس سه معیار اصلی صورت گرفت:

تطابق واژگانی: بررسی معادل‌های فارسی برای واژگان کلیدی (مانند *gloire*،

opinion و *cachot*) در بافت ایستمیک متن مبدأ؛

انتقال مفاهیم: ارزیابی میزان موفقیت ترجمه در بازتاب مفاهیم فلسفی و

معرفت‌شناختی پاسکال؛

خوانش‌پذیری انتقادی: بررسی سبک، لحن و منطق ترجمه، با اجتناب از روان‌سازی

افراطی یا تحریف ساختار اندیشه نویسنده.

ابزارهای به‌کاررفته شامل تطبیق خط‌به‌خط متن فرانسه با ترجمه فارسی، تحلیل مفهومی

براساس چارچوب نظری فوکو، و ارزیابی گفتمانی ترجمه در پرتو رویکردهای هرمنوتیکی

(گادامر) و واسازانه (دریدا) بود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پortal جامع علوم انسانی

۳.۳. فرایند تحلیل

فرایند تحلیل در سه گام صورت گرفت:

۱. مطالعه متن اصلی در زمینه تاریخی-ایستمیک تولید آن؛

۲. تطبیق ترجمه با متن اصلی بر مبنای سه معیار یادشده؛

۳. تفسیر نتایج در چارچوب نظری فوکو، با تمرکز بر بازنمایی گسست‌های معرفتی.

^۱. Brunschvicg

تحلیل داده‌ها به صورت تفسیر محور و مبتنی بر شواهد متنی انجام شد، به نحوی که استنتاج‌ها با داده‌های مشخص از متن پشتیبانی شدند.

۴. یافته‌ها

۴.۱. قطعه ۲۱۸: «سیاه‌چال»؛ اولویت پرسش‌های متافیزیکی بر علم

متن فرانسه:

“Cachot. – Je trouve bon qu'on n'approfondisse pas l'opinion de Copernic: mais ceci...! Il importe à toute la vie de savoir si l'âme est mortelle ou immortelle.” (Pascal, 2015)

ترجمه فارسی:

«سیاه‌چال. – بی‌راه نمی‌دانم اگر در عقیده کوپرنیک ژرف‌کاوی نشود؛ اما این پرسش...! اینکه بدانیم نفس فانی است یا جاودان، امری است که در تمام زندگی اهمیت دارد.»

• تحلیل معرفت‌شناختی

الف. بافت گفتمانی و جایگاه اپیستمیک قطعه

این قطعه در بستر گفتمان اپیستمیک قرن هفدهم جای می‌گیرد؛ عصری که علم نوپدید، فلسفه مدرسی و الهیات در میدانی دیالکتیکی به هم می‌تنیدند و مرزهای معرفت هنوز در کشمکش بود. پاسکال در این قطعه کوتاه، با لحنی که هم ژرف‌اندیش است و هم طعنه‌آمیز، نظریه کوپرنیک را صرفاً به مثابه یک «عقیده» (opinion) به حاشیه می‌راند و در مقابل، پرسش از جاودانگی نفس را به سان مسئله‌ای «حیاتی» (il importe à toute la vie) برجسته می‌سازد. این تقابل، ساختار ارزش‌گذاری معرفت در اپیستم کلاسیک را عیان می‌کند؛ جایی که حقیقت علمی نه در انزوای خودبسنده، بلکه در نسبت با غایات متافیزیکی سنجیده می‌شود. استعاره «سیاه‌چال» (cachot) نیز – که هم یادآور زندان جسم در اندیشه افلاطونی است و هم استعاره‌ای از وضعیت بشری در جهان نامعلوم بر این اولویت‌گذاری مهر تأیید می‌زند. پاسکال در اینجا نه یک دانشمند،

که مثاله ژرف‌نگر است که حتی در مواجهه با انقلاب کوپرنیکی، پرسش‌های کهن را «مهم‌تر» می‌خواند.

ب. «عقیده کوپرنیک»: نسبت دانش علمی در گفتمان ایمان‌محور

کاربرد واژه *opinion* در مورد نظریه کوپرنیک کاملاً معنادار است. پاسکال، این نظریه را نه به‌عنوان یک حقیقت اثبات‌شده، بلکه به‌عنوان گمانه‌ای ثانوی و نسبتاً بی‌اهمیت در قیاس با مسائل وجودی انسان (مانند مرگ و جاودانگی نفس) تلقی می‌کند. در تحلیل فوکویبی، این شیوه رتبه‌بندی دانش‌ها، بازتاب نظم گفتمانی (*ordre du discours*) است؛ دانشی در مرکز قرار می‌گیرد که با سازوکارهای قدرت و معنابخشی دوره همخوانی دارد.

ج. «سیاه‌چال» به‌مثابه استعاره اگزیستانسیال و سوژه‌شدگی

واژه *Cachot* که عنوان قطعه است، نقشی کلیدی در فهم تمهید فلسفی پاسکال دارد. این «سیاه‌چال» نه‌فقط فضایی فیزیکی، بلکه استعاره‌ای از وضعیت معرفتی انسان در جهانی تاریک، رازآلود و فاقد پاسخ نهایی است. انسان درون این سیاه‌چال، با ابزار محدود عقل، در تلاش برای فهم پرسش‌هایی بنیادین است که به قلمرو ایمان تعلق دارند. این استعاره را می‌توان بازتاب همان «فضای دانایی بسته» دانست که فوکو (۱۹۷۵) در *مراقبت و تنبیه*^۱ با تصویر زندان و ساختار انضباطی آن تحلیل می‌کند؛ سوژه‌ای محدود، درون نظامی که پیشاپیش حدود اندیشیدن را تعیین کرده است.

• تحلیل ترجمه‌شناختی

الف. بازتاب لحن کنایی و قضاوت‌گر

عبارت آغازین «...Je trouve bon» ظاهری خونسرد و بی‌طرف دارد، اما در لایه زیرین خود، حاوی نوعی ارزیابی تلویحی و داوری طعنه‌آمیز نسبت به جایگاه دانش علمی نوظهور است.

^۱. *Surveiller et punir: Naissance de la prison*

این تعبیر، ضمن آن‌که از قضاوت صریح پرهیز می‌کند، نوعی بی‌اعتنایی هوشمندانه را القا می‌نماید؛ لحنی که در ترجمه فارسی نباید به یک گزاره خنثی یا توصیه‌گر تقلیل یابد.

ب. واژه «*opinion*» و نیاز به بازترجمه یا حاشیه‌نگاری

برگردان این واژه به «عقیده» در فارسی، اگرچه درست، اما نیازمند تبیین است. در فارسی امروز، «عقیده» بار معنایی خاص خود را دارد. حاشیه‌نگاری توضیحی می‌تواند روشن کند که منظور پاسکال از *opinion*، نه حقیقت علمی بلکه دیدگاهی متداول اما نسبتاً کم‌اهمیت در مقایسه با مسائل وجودی است.

ج. نقش استعاره در بازنمایی گسست معرفتی

ترجمه *Cachot* به «سیاه‌چال» وفادارانه است، اما بدون در نظر گرفتن لایه فلسفی آن، بخشی از معنای متن گم می‌شود. لازم است مترجم یا در پاورقی، یا در متن مقدمه ترجمه، توضیح دهد که این واژه استعاره‌ای از محدودیت عقل در برابر اسرار الهی و جایگاه ناپایدار انسان در نظم دانایی کلاسیک است.

جمع‌بندی: گسست معرفتی و مسئولیت ترجمه

این قطعه یکی از نمایان‌ترین نمونه‌های گسست میان ایستیمیک علم و ایمان در متن *اندیشه‌های پاسکال* است. ترجمه آن نیازمند درک عمیق زمینه تاریخی، لحن طعنه‌آمیز و استعاره‌های فلسفی متن است. تنها با چنین درکی است که مترجم می‌تواند نقش خویش را به‌مثابه واسطه‌ای معرفت‌شناختی ایفا کند و برای مخاطب امروز افقی تازه در مواجهه با متن کلاسیک بگشاید.

۴. ۲. قطعه ۱۷۳: طنز به‌مثابه استراتژی ایستیمیک

متن فرانسه:

“Ils disent que les éclipses présagent malheur, parce que les malheurs sont ordinaires, de sorte qu'il arrive si souvent du mal, qu'ils devinent souvent; au lieu que s'ils disaient qu'elles

présagent bonheur, ils mentiraient souvent. Ils ne donnent le bonheur qu'à des rencontres du ciel rares; ainsi ils manquent peu souvent à deviner." (Pascal, 2015)

ترجمه فارسی:

«می‌گویند کسوف‌ها منادیِ بدیمنی‌اند، چون شوریختی‌ها معمول‌اند؛ چنان‌که این شوریختی‌ها آن‌قدر فراوان رخ می‌دهند که پیشگویی‌هایشان اغلب درست از آب درمی‌آید؛ اما اگر می‌گفتند که این پدیده‌ها منادیِ سعادت‌اند، اغلب دروغ از آب درمی‌آمد. آنان خوشبختی را تنها به رویدادهای نادرِ آسمانی نسبت می‌دهند؛ و بدین‌سان، به‌ندرت در پیشگویی‌هایشان خطا می‌کنند.»

• تحلیل معرفت‌شناختی

الف. هم‌زیستی علم و خرافه: تقابل دو افق دانایی

این قطعه بازتاب روشنی است از تنش میان دو منطق گفتمانی در آستانه دوران مدرن: **منطق خرافی**: در آن، وقایع طبیعی همچون کسوف با رویدادهای زمینی هم‌نشین می‌شوند تا پیش‌گویی‌هایی دربارهٔ بدیمنی پدید آید. مبنای این منطق، فراوانی وقایع منفی و حافظهٔ انتخابی بشر است.

منطق علمی نوظهور: که از رهگذر عدد، بسامد، و نظم، می‌کوشد تفسیر علی-آماری جایگزین تفسیر جادویی سازد.

پاسکال با لحن طنزآلود، این منطق خرافی را به چالش می‌کشد. او نشان می‌دهد که خرافات نه از جهل، بلکه از تمایل ذهن انسانی به معنابخشی ساده‌انگارانه و تأییدگرایانه ناشی می‌شوند.

ب. طنز، ابزار افشای گفتمان غالب

طنز در این قطعه، صرفاً تزیین بلاغی نیست؛ بلکه راهبردی معرفت‌شناختی برای نقد ساختار دانایی پیشامدرن است. پاسکال به‌جای تخطئهٔ مستقیم، از محاسبه‌ای شبه‌آماری بهره می‌گیرد؛

«اگر سعادت را به پدیده‌ای نادر نسبت دهند، کمتر خطا خواهند کرد.» این «هوشمندی گفتمانی» نه تنها ایرونی ظریفی دارد، بلکه نوعی مقاومت علیه تثبیت بی‌پایه معنا است. در افق فوکویبی، این نوع تحلیل را می‌توان گونه‌ای افشاگری از «مناطق خاکستری دانایی» تلقی کرد؛ جایی که خرافه، گرچه در حاشیه است، هنوز بخشی از گفتمان معتبر تلقی می‌شود.

• چالش‌های ترجمه: بازنمایی لحن، منطق طنز، و تقابل گفتمانی

الف. طنز ضمنی و چندلایه:

جملاتی چون *qu'ils devinent souvent* یا *ils mentiraient souvent* بیان‌گر نقدی غیرمستقیم‌اند. ترجمه آن‌ها باید طوری انجام شود که لحن شبه‌منطقی اما گزنده پاسکال حفظ شود، نه آنکه صرفاً گزارشی خنثی باشد.

ب. واژگان ناظر به دو گفتمان متفاوت:

اصطلاحاتی مانند *rencontres du ciel rares* (رویدادهای نادر آسمانی) برای خواننده امروز ممکن است علمی جلوه کند، اما در متن پاسکال کنایه به سازوکار ذهنی فال‌گیرانه دارد. مترجم باید این دوگانگی را روشن کند، شاید با حاشیه‌نگاری کوتاه.

ج. فاصله‌اپیستمیک و تفاوت درک مخاطب معاصر:

در دنیای امروز که باور به تأثیر گرفتگی‌های آسمانی بر زندگی بشر به حاشیه رفته، طنز این قطعه ممکن است بی‌اثر شود. مترجم می‌تواند با یک پانویس، وضعیت رایج خرافه‌باوری قرن هفدهم را توضیح دهد تا زمینه درک نقد پاسکال فراهم شود.

جمع‌بندی موردی

قطعه ۱۷۳ پاسکال نمونه‌ای درخشان از بهره‌گیری از طنز برای افشای مکانیزم‌های ناکارآمد تولید معنا در یک اپیستمه در حال افول است. طنز او نه تنها ابزار انتقاد، بلکه شکلی از مقاومت دانایی

در برابر کلیشه‌های تبیینی رایج است. ترجمه این طنز، چنان‌که نشان داده شد، تنها در صورت دقت به لحن، ساختار بلاغی، و زمینه گفتمانی دوگانه متن می‌تواند وفادارانه و مؤثر باشد.

۴.۳. قطعه ۱۵۱: تربیت، قدرت و سوژه‌سازی: بازخوانی قطعه ۱۵۱ در پرتو گفتمان شکوه و

نقد ترجمه‌پذیری آن

متن فرانسه:

“ La gloire. – L'admiration gâte tout dès l'enfance: Oh! que cela est bien dit! oh! qu'il a bien fait! qu'il est sage! etc. Les enfants de Port-Royal, auxquels on ne donne point cet aiguillon d'envie et de gloire, tombent dans la nonchalance” (Pascal, 2015)

ترجمه فارسی:

«شکوه. – تحسین از همان کودکی همه چیز را تباه می‌کند؛ آه! که چه نیکو گفت! آه! که چه نیکو عمل کرد! چه خردمند است! و جز این‌ها. کودکانی که در پور رویال تربیت می‌شوند و از این محرک حسد و شکوه بی‌نصیب‌اند، در بی‌اعتنائی فرومی‌روند.»

• تحلیل معرفت‌شناختی

الف. نقد نظام تربیتی مبتنی بر شکوه و تحسین

پاسکال در این قطعه، نظام تربیتی رایج را به نقد می‌کشد؛ نظامی که از کودکی، با تحسین‌های مکرر و ستایش‌های اغراق‌آمیز، میل به شکوه و تأیید اجتماعی را در کودک نهادینه می‌سازد. عبارات خطاب‌گونه اغراق‌آمیز (چه نیکو گفت! چه خردمند است!) بازتابی از فرهنگی‌اند که بر پرورش میل به دیده‌شدن استوار است.

در اینجا *gloire* – برخلاف ظاهر مثبتش – حامل معنایی منفی است: نوعی میل فاسد به

تحسین، حسادت، و تأیید.

ب. الگوی آلترناتیو پور-رویال: گسست از گفتمان غالب

در تقابل با الگوی مسلط، پاسکال از کودکان پور-رویال یاد می‌کند؛ مدرسه‌ای وابسته به جریان ژانسنیست که با تحقیر شکوه و میل به افتخار، ارزش‌هایی چون فروتنی و خویش‌داری را ترویج می‌کرد. از منظر پاسکال، سستی ظاهری این کودکان (*nonchalance*) نشانه نجات‌یافتگی از چرخه بیمارگونه رقابت و شهرت‌طلبی است، نه ضعف. این تقابل، بازتاب گسستی اپیستمیک است: میان اپیستمه کلاسیک متأخر - که در آن شکوه ارزشی اخلاقی تلقی می‌شود - و نگاه نقادانه‌ای که می‌کوشد از هنجارهای گفتمان سلطه فاصله بگیرد.

ج. خوانش فوکویی: قدرت، انضباط و سوژه‌سازی

با نگاهی فوکویی، این قطعه نمود آشکاری است از چگونگی اعمال قدرت در ساحت تربیت. نظام مبتنی بر تحسین، نه تنها پاداش‌دهنده رفتارهای مطلوب است، بلکه الگوی سوژه قابل‌پیش‌بینی، رام، و تابع را بازتولید می‌کند. *aiguillon d'envie et de gloire* در اینجا همان ابزار ناپیدای انضباط است؛ محرکی که کودک را درونی‌ساز هنجارهای جامعه می‌سازد. در مقابل، *nonchalance* در افق پاسکال، شاید نشانه مقاومت در برابر نظم انضباطی باشد؛ امتناعی خاموش از مشارکت در بازی قدرت.

• چالش‌های ترجمه: چندلایگی واژگان و لحن انتقادی

واژه «gloire»

این واژه اگر به «شکوه» یا «افتخار» برگردانده شود، ممکن است معنای انتقادی متن را محو کند. پیشنهاد می‌شود در پانویس، بار معنایی منفی این اصطلاح توضیح داده شود، یا از معادل‌هایی چون «طلب تحسین» یا «افتخارطلبی» بهره گرفته شود.

استعاره «aiguillon» (محرک / نیستر)

این واژه، مفهومی اخلاقی و روان‌شناختی دارد. صرف ترجمه آن به «محرک»، «نیستر» یا «برانگیزاننده» ممکن است کافی نباشد؛ بلکه باید به معنای دقیق‌تری چون «نیروی بیرونی» تحمیل شده برای ایجاد رقابت و حسادت» اشاره شود.

لحن دوگانه متن

قسمت نخست سرشار از تحسین‌های نمایی و عاطفی است؛ قسمت دوم، با لحنی سرد و خنثی، تقابل گفتمانی را برجسته می‌کند. حفظ این تضاد لحن، برای انتقال جان کلام پاسکال ضروری است.

جمع‌بندی موردی

قطعه ۱۵۱ نشان می‌دهد چگونه زبان تحسین، در نظام دانایی کلاسیک، به ابزاری برای سلطه گفتمانی بدل می‌شود. پاسکال با نقد این زبان و ارج نهادن به مقاومت خاموش کودکان پور-روبال، از گسستی معرفتی سخن می‌گوید: از میل به تأیید و دیده‌شدن، به سوی وارستگی درونی. ترجمه این قطعه تنها زمانی مؤثر خواهد بود که لحن انتقادی، استعاره‌ها و چندلایگی‌های واژگانی در آن به‌دقت بازآفرینی شوند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با تمرکز بر چالش‌های ترجمه‌نویسی اندیشه‌های پاسکال، نشان داد که ترجمه متون فلسفی کلاسیک صرفاً یک فرآیند زبانی نیست، بلکه یک کنش معرفت‌شناختی پیچیده است که با گسست‌های اپیستمیک میان متن مبدأ و متن مقصد درگیر است. با تحلیل سه قطعه ۲۱۸، ۱۷۳ و ۱۵۱ از اندیشه‌های پاسکال، روشن شد که تفاوت در اولویت‌بندی معرفتی (مثلاً تقدم مسائل الهیاتی بر علوم تجربی)، نحوه سوزن‌سازی تربیتی، و شیوه مواجهه با خرافات، همگی

از ریشه‌های گفتمانی متفاوتی سرچشمه می‌گیرند که بازنمایی آن‌ها در ترجمه نیازمند حساسیت نظری و زبانی ویژه‌ای است.

در هر یک از این قطعات، مشخص شد که وفاداری به متن اصلی تنها با برگردان واژگان حاصل نمی‌شود، بلکه مستلزم بازسازی لایه‌های پنهان گفتمانی و ایستمیک متن نیز هست. راهکارهایی چون افزودن پانویس‌های توضیحی، بازآفرینی لحن طعنه‌آمیز یا انتقادی، و انتقال تنش‌های معنایی از طریق انتخاب واژگان دقیق، در تحلیل نمونه‌ها پیشنهاد شد و کاربرست آن‌ها به‌وضوح نشان داد که چگونه می‌توان گسست‌های ایستمیک را در متن مقصد برای مخاطب معاصر شفاف ساخت.

در قطعه ۲۱۸ («سیاه‌چال»)، پاسکال نظریه کوپرنیک را تنها یک «opinion» می‌خواند و در مقابل، پرسش جاودانگی نفس را بنیادین می‌داند. درک این اولویت، مستلزم بازسازی بافت الهیاتی‌ای است که در آن، علم تنها در صورتی معنا دارد که به نجات ابدی انسان خدمت کند. ترجمه مؤثر این قطعه، نیازمند فراتر رفتن از برگردان واژه‌ها و پرداختن به منظومه ارزشی نهفته در پس آن است؛ مثلاً با توضیحی حاشیه‌ای در باب جایگاه نظریه کوپرنیکی در نسبت با ایمان در زمانه پاسکال.

قطعه ۱۵۱، با نقد فرهنگی تحسین‌محور، نشان می‌دهد که چگونه نظام تربیتی قرن هفدهم، از رهگذر تشویق و تمجید مداوم، میل به دیده‌شدن را در کودک نهادینه می‌کند. در برابر آن، پاسکال الگوی ژانسنیستی فروتنی‌محور را می‌نشانند. ترجمه چنین نقدی باید لحنی دوگانه، انتقادی و کنایی را حفظ کند و در واژه‌گزینی نیز میان تحسین واقعی و تملق ساختاری تمایز نهد.

در قطعه ۱۷۳، پاسکال خرافه را نه جهل ساده، بلکه ساختاری از دانایی می‌نماید که در دل فرهنگ عمومی رسوخ کرده است. طنز ظریف این قطعه ابزار افشای این منطق پنهان است. مترجم، برای انتقال این سطوح معنا، باید تقابل دو زبان را - زبان عقل ریاضی‌وار و زبان خرافه

عرفی – در ترجمه حفظ کند و با نشانه‌گذاری‌های بلاغی یا حاشیه‌نگاری‌های کوتاه، به خواننده امروز امکان بازخوانی انتقادی بدهد.

یافته‌های این مقاله فراتر از مورد خاص پاسکال، به ترجمه‌دیگر متون فلسفی کلاسیک نیز تعمیم‌پذیر است. آثاری چون *گفتار در روش*^۱ دکارت یا *موناولوژی*^۲ لایب‌نیتس نیز در بافت اپیستمیک مشابهی خلق شده‌اند و ترجمه موفق آن‌ها مستلزم شناخت عمیق قواعد معرفتی زمانه تولیدشان است.

در همین افق می‌توان به دیگر متون کلاسیک سده هفدهم نیز نظر افکند. دکارت^۳ در *گفتار در روش* و لایب‌نیتس^۴ در *موناولوژی* هر دو می‌کوشند میان عقلانیت نوظهور علمی و افق‌های الهیاتی زمانه خود نوعی توازن معرفت‌شناختی برقرار کنند؛ کوششی که در سطح گفتمانی با احتیاط در صورت‌بندی دعاوی علمی و ابداع دستگاه‌های مفهومی نو همراه است. ترجمه این آثار به فارسی، همانند مورد پاسکال، تنها در صورتی «مسئولانه» خواهد بود که مترجم، اپیستمه کلاسیک و تنش‌های میان علم، الهیات و متافیزیک را در لایه مفهومی و پاراگراف‌های تفسیری (پانویس‌ها، مقدمه‌ها و حاشیه‌نویسی‌ها) فعال کند و از هموارسازی زبانی شکاف‌های معرفتی بپرهیزد. در این معنا، مترجم دکارت و لایب‌نیتس نیز چون مترجم اندیشه‌های پاسکال، به جای حذف گسست‌های اپیستمی، آن‌ها را در سطح گفتمان هدف «صحنه‌آرایی» می‌کند تا خواننده امروز با خود دشواری ترجمه‌ی متون کلاسیک مواجه شود، نه صرفاً با نثری روان و از نظر تاریخی بی‌اصطکاک. این نکته ما را به ضرورت تعمیم‌یافته یافته‌ها رهنمون می‌سازد که در ادامه به آن پرداخته خواهد شد.

این مقاله راهبردهای زیر را برای ترجمه متون فلسفی پیشنهاد می‌کند.

1. *Discourse on the Method*

2. *Die Monadologie*

3. René Descartes

4. Gottfried Wilhelm Leibniz

- (۱) پانویس‌های تفسیری برای شفاف‌سازی لایه‌های تاریخی، اپیستمیک و بینامتنیتی؛
- (۲) بازآفرینی لحن، از طریق حفظ طعنه، ایجاز یا بلاغت تعددی متن اصلی؛
- (۳) واژه‌گزینی محتاطانه، به‌ویژه در مفاهیم محوری مانند *cachot, gloire* یا *opinion*، که بار معنایی آن‌ها به‌سختی به زبان مقصد منتقل می‌شود مگر با یادداشت‌های توضیحی یا معادل‌سازی مفهومی.

درنهایت، این مقاله تأکید می‌کند که ترجمه متون فلسفی کلاسیک نه بازتولید منفعل معنا، بلکه کنشی خلاقانه و دیالوگ‌محور است که در آن، مترجم نقشی دوگانه ایفا می‌کند؛ وفاداری به ساختار دانایی گذشته و تسهیل فهم آن برای ذهن امروزی. این مسئولیت دوگانه، ترجمه را به کنشی معرفت‌شناختی بدل می‌سازد که تنها با وقوف به گسست‌های اپیستمیک، امکان‌پذیر می‌شود.

کتاب‌نامه

- حریری، ن. (۱۳۷۶). یک گفت‌وگو. کارنامه.
- شویبری، ل.، یوسفی بهزادی، م.، و رضایی، آ. (۱۳۹۸). بررسی تحلیلی نظریه «گرایش‌های ریخت‌شکنانه» آنتوان برمن در گلستان سعدی با استناد به ترجمه فرانسوی شارل دفرمیری. *پژوهش‌های زبان و ترجمه فرانسه*، ۲(۱)، ۱-۲۴. <https://doi.org/10.22067/rltf.v1i2.80164>
- صیادانی، ع.، رحیم‌خانی، س.، و آقامحمدی اهل ایمان، س. (۱۴۰۰). ناهنجاری‌های دستوری- معنایی از دیدگاه لارنس ونوتی در رابطه با دو ترجمه مهدی سرحدی و موسی اسوار از رمان عیسی ابن الإنسان. *پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی*، ۱۱(۲۴)، ۲۹۹-۳۲۷. <https://doi.org/10.22054/rctall.2021.62307.1574>
- فوکو، م. (۱۴۰۱). *نظم اشیاء: دیرینه‌شناسی علوم انسانی* (ی. امامی، مترجم). پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.

محمدی، ا.، و کریمیان، ف. (۱۳۹۳). واژه و معنا در تقابل یا در تعامل با یکدیگر در ترجمه. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۴۷(۴)، ۱۰۷-۱۲۹. <https://doi.org/10.22067/lts.v47i4.43318>

ملکشاهی، م.، و خزاعی فرید، ع. (۱۳۹۶). رویکردی نو از طریق ترجمه برای تحلیل تاریخی انتقال گفتمان‌ها و نظریه‌ها. *مطالعات زبان و ترجمه*، ۵۰(۴)، ۱-۲۴. <https://doi.org/10.22067/lts.v50i4.66363>

Ahmadi, M. R. (2013). *Antoine Berman and the theory of deforming tendencies*. *Biannual Journal of Foreign Language and Literature Criticism*, 6(10), 1-19.

Berman, A. (1984). *L'épreuve de l'étranger : Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*. Gallimard.

Faugère, P. (Ed.). (1844). *Pascal Blaise, Pensées, fragments et lettres* (Vols. 1-2). Andrieux.

Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir : Naissance de la prison*. Gallimard.

Foucault, M. (1966). *Les mots et les choses : Une archéologie des sciences humaines*. Gallimard

Gadamer, H.-G. (1990). *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik* (6., durchgesehene Aufl.). J. C. B. Mohr (Paul Siebeck).

Godard, B. (2001). *L'Éthique du traduire : Antoine Berman et le "virage éthique" en traduction*. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 14(2), 49-82. doi:10.7202/000569ar

Goldmann, L. (1956). *Le Dieu caché : Étude sur la vision tragique dans les « Pensées » de Pascal et dans le théâtre de Racine*.

Gray, M. (2017). *Examining the "invisible": How are published translations reviewed in the United Kingdom and France?* *Mémoires du livre / Studies in Book Culture*, 9(1). <https://doi.org/10.7202/1043123ar>

Gutting, G., & Oksala, J. (2022). Michel Foucault. In E. N. Zalta & U. Nodelman (Eds.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2022 Edition). Stanford University. <https://plato.stanford.edu/archives/fall2022/entries/foucault/>

Jacques Derrida, « Des Tours de Babel », Ebisu [En ligne], Numéro spécial | 2025, mis en ligne le 01 décembre 2025, consulté le 23 décembre 2025. URL : <http://journals.openedition.org/ebisu/11140> ; DOI : <https://doi.org/10.4000/15d7a>

Niknasab, L. (2023). *A critique of the English translation of Haft Peykar based on Antoine Berman's model*. *Iranian Journal of Translation*

- Studies, 20(80).
<https://journal.translationstudies.ir/ts/article/view/1025>
- O'Farrell, C. (2005). *Michel Foucault*. SAGE.
<https://doi.org/10.4135/9781446218808>
- O'Keeffe, B. (2022). Translation, Gadamer, and the hermeneutical perspective. *Yearbook of Translational Hermeneutics*, 2, 351–382.
<https://doi.org/10.52116/yth.vi2.50>
- Pascal, B. (1995). *Pensées and other writings* (H. Levi, Trans.; A. Levi, Intro. & notes). Oxford University Press.
- Pascal, B. (2015). *Pensées* (L. Brunschvicg, Ed.; D. Descotes & M. Escola, Introd.). Flammarion.
- Steiner, G. (1975). *After Babel: Aspects of language and translation*. Oxford University Press.
- Venuti, L. (2018). *The translator's invisibility: A history of translation* (2nd ed.). Routledge.

درباره نویسندگان

سمیه فیلی دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فرانسه، گروه دانشی زبان و فرهنگ ملل، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی است.

آنت آبکه استادیار و عضو هیئت علمی در رشته زبان و ادبیات فرانسه، گروه زبان فرانسه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرکزی تهران است.

لیلا شوبیری استادیار و عضو هیئت علمی در رشته علوم زبانی، گروه دانشی زبان و فرهنگ ملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات است.

مرتضی لک استادیار و عضو هیئت علمی در رشته علوم زبانی، گروه دانشی زبان و فرهنگ ملل، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات است.